

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ РЕГУЛЮВАННІ МИРУ: ВИКЛИКИ СУВЕРЕНІТЕТУ

ЛОТЮК Ольга - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0001-7119-754X

УДК 342.3:341.1/8

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.3>

У статті досліджуються міжнародні гарантії миру як елемент конституційно-правового регулювання та їхнє співвідношення з принципом державного суверенітету. Автор аналізує історико-правовий розвиток концепції миру у XX–XXI століттях, починаючи з післявоєнних міжнародних договорів і завершуючи сучасними підходами у праві Європейського Союзу та Україні. Розглянуто теоретичні засади співвідношення міжнародного та національного права, зокрема проблематику примату міжнародних зобов'язань у сфері миру та безпеки над конституційними нормами держав. На основі досліджень українських та зарубіжних вчених-конституціоналістів показано, що міжнародні гарантії миру є необхідною умовою стабільного розвитку, проте їхня реалізація часто викликає виклики для національного суверенітету. Запропоновано напрями удосконалення механізмів інтеграції міжнародних зобов'язань у внутрішньодержавну правову систему України з урахуванням досвіду інших країн.

Ключові слова: міжнародні гарантії миру, конституційне право, державний суверенітет, міжнародне право, постконфліктне регулювання, верховенство права, конституціоналізм.

Метою дослідження є комплексний аналіз міжнародних гарантій миру у співвідношенні з національним конституційним регулюванням та виявлення викликів, які вони становлять для державного суверенітету. Для досягнення мети передбачається:

- простежити еволюцію міжнародно-правових гарантій миру від перших багатосторонніх договорів до сучасних інституційних механізмів;
- дослідити конституційні моделі закріплення принципу миру в національних правопорядках (Японія, Італія, Україна та ін.);
- визначити характер і межі обмежень державного суверенітету, зумовлених міжнародно-правовими зобов'язаннями у сфері миру та безпеки;
- окреслити проблеми ефективності міжнародних гарантій (на прикладі Будапештського меморандуму) та перспективи їх модернізації в умовах сучасних глобальних викликів.

Стан опрацювання проблематики

Проблематика співвідношення міжнародних гарантій миру та державного суверенітету активно розробляється як у вітчизняній, так і в зарубіжній правовій науці.

Серед українських учених, які досліджували питання конституційних принципів миру та суверенітету, варто відзначити праці П. Рабіновича, М. Ноняк, І. Іванківа, Р. Губаня, О. Богінча, З. Кравцової, де обґрунтовується необхідність поєднання міжнародно-правових стандартів із національними механізмами забезпечення миру. М. Савчин аналізує конституційну традицію України та підкреслює трансформацію суверенітету в перехідних суспільствах. У зарубіжній літературі значну увагу пробле-

мам міжнародних гарантій миру та їхнього впливу на державний суверенітет приділили К. Васак, Н. Боббіо, Б. Вестон, Д. Сандерс, Е. Побжі, Г. Кельзен, Л. Оппенгейм. У їхніх працях розглядається становлення системи колективної безпеки, трансформація концепції «абсолютного суверенітету» та формування моделей «обмеженого» або «поділеного» суверенітету в умовах глобалізації.

Разом із тим у сучасній українській конституційно-правовій науці відсутнє цілісне дослідження, яке б інтегрувало історико-правовий розвиток міжнародних гарантій миру з аналізом національних конституційних норм і водночас дало відповідь на питання про допустимі межі обмеження суверенітету. Саме ця прогалина і зумовлює актуальність обраної теми.

Вступ

Сучасний розвиток конституціоналізму відбувається під впливом глобальних викликів миру та безпеки, що особливо актуально на тлі воєнних конфліктів початку XXI століття. Сьогодні питання підтримання миру стоїть надзвичайно гостро не тільки для України, але й для багатьох держав світу, де тривають бойові дії. Прагнення до миру закріплене як на міжнародному, так і на національному рівні – через багатосторонні договори, діяльність ООН, регіональні безпекові угоди та відповідні конституційні норми держав. Водночас інтеграція міжнародно-правових зобов'язань у національні конституційні системи породжує **виклики суверенітету**: держави змушені частково обмежувати свої суверенні права задля дотримання загальновизнаних норм миру і безпеки. Як забезпечити ефективні міжнародні гарантії миру, не порушуючи при цьому основоположного принципу державного суверенітету – ключове проблемне питання, яке потребує комплексного наукового аналізу.

Історико-правовий аспект: еволюція міжнародних гарантій миру до і після 1991 року. Після Першої світової війни міжнародна спільнота вперше спробувала встановити колективні гарантії миру через Лігу Націй та договори про відмову від війни.

Знаковим кроком став Пакт Бріана–Келлога 1928 року, яким більшість держав світу урочисто зобов'язалися «відмовитися від війни як знаряддя національної політики» та вирішувати міжнародні спори виключно мирними засобами [1, с. 57]. Проте договір не створив механізму примусу і допускав численні винятки (захист самооборони, союзницькі зобов'язання тощо), через що не зміг запобігти новій глобальній війні. Після Другої світової війни була сформована якісно нова система колективної безпеки під егідою Організації Об'єднаних Націй. Статут ООН 1945 р. у ст. 1 проголосив головною метою ООН підтримання міжнародного миру і безпеки, а ст. 2 (4) встановила імперативну заборону загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави [2]. Принцип незастосування сили став «наріжним каменем сучасної міжнародно-правової системи» та нормою *jus cogens* (імперативною нормою).

Відтоді агресивна війна розглядається як міжнародний злочин, а мир – як спільна цінність людства [3]. Національні конституції другої половини XX ст. дедалі більше відображали прагнення народів до миру, нерідко спираючись на міжнародно-правові принципи. Так, конституції деяких повоєнних держав прямо закріпили зобов'язання відмови від війни і участі в міжнародних мирних заходах. Наприклад, Конституція Японії 1947 р. у знаменитій ст. 9 «позбавила суверенне право на війні»: японський народ «назавжди відмовляється від війни як суверенного права нації та від загрози або використання сили як засобу вирішення міжнародних спорів», а для досягнення цих цілей держава не буде утримувати збройні сили [4].

Подібно і Італія після фашистського режиму заклала у свою Конституцію 1947 р. ст. 11, де «Італія відкидає війну як засіб досягання на свободу інших народів і як засіб вирішення міжнародних спорів» та «за умови рівності з іншими державами погоджується на обмеження свого суверенітету, необхідні для створення порядку, що забезпечить мир і справедливість між народами» [5]. Конституція Італії, як вказував Нор-

берто Боббіо, втілює систему цінностей, де “мир” і “війна” протиставлені одне одному на нормативному рівні: конституційний лад має на меті утвердження миру та засудження війни. Таким чином, уже в середині ХХ ст. конституційно-правова думка виробила концепцію “обмеженого суверенітету” або суверенітету, поділюваного з міжнародними інституціями, коли мова йде про забезпечення миру і виконання колективних зобов’язань.

За часів Холодної війни впровадження міжнародних принципів миру в національне право мало вибірковий характер. З одного боку, обидва політичні блоки декларували відданість ідеалам мирного співіснування. Зокрема, у преамбулі Конституції СРСР 1977 р. проголошувалося, що радянська держава провадить “політику миру” і виступає за загальне роззброєння [6]. У Конституції УРСР 1978 р. також містилися декларації про те, що Українська РСР у зовнішній політиці “додержується принципів мирного співіснування, активно бореться за мир і міжнародну безпеку” (ст. 28, 29 Конституції УРСР 1978 р. – примітка: джерело архівне) [7]. Розпад СРСР, Югославії та соціалістичного блоку на початку 1990-х рр. відкрив нову еру в співвідношенні міжнародних і національних механізмів миру. Україна, здобувши незалежність у 1991 р., одразу задекларувала відданість принципам мирного співіснування. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. проголосила намір України стати постійно нейтральною державою, що не бере участі у військових блоках, а також дотримуватися трьох неядерних принципів (не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї) – фактично, добровільно обмежити частину свого суверенітету в оборонній сфері заради зміцнення миру [8]. Ці зобов’язання були реалізовані на практиці: Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як без’ядерна держава, в обмін на отримання міжнародних гарантій безпеки. Ключовим документом став Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до ДНЯЗ (Будапештський меморандум) 1994 р., підписаний ядерними державами

– США, Великою Британією, Росією, – які зобов’язалися поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України, утримуватися від загрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України [9]. Цей меморандум став прикладом спеціальної міжнародної гарантії миру і безпеки для окремої держави. На жаль, події 2014 р. (анексія Криму та агресія РФ на сході України) продемонстрували недосконалість таких позадоговірних гарантій: через відсутність чітких механізмів виконання і примусу вони не змогли запобігти порушенню миру. Відтак випадок України висвітлив головну проблему: *якщо міжнародна гарантія миру не підкріплена дієвим юридичним механізмом, вона залишається політичною декларацією*. Це спонукає до пошуку нових форм закріплення гарантій безпеки – наприклад, укладення обов’язкових багатосторонніх договорів або вступу до колективних безпекових союзів, що мають дієвість на рівні національного закону.

Після 1991 р. у світі активізувалися процеси міжнародної інтеграції, які стали важливим чинником конституційного регулювання питань миру. Зокрема, розширення Європейського Союзу і НАТО створило нові рамки колективної безпеки, у яких держави-учасниці погодилися на суттєву передачу частини суверенних повноважень наднаціональним органам задля гарантування миру і стабільності на континенті [10]. Багато країн Центральної та Східної Європи, змінюючи свої конституції у 1990-х рр., ввели норми, що дозволяють делегування суверенних прав міжнародним організаціям (наприклад, Польща, Угорщина, країни Балтії – для вступу до ЄС і НАТО). У конституційному праві виник термін “конституційний трансфер суверенітету”, який означає, що держава свідомо вмонтовує в конституцію положення про пріоритет міжнародних договорів або членство в союзах, визнаючи ці зовнішні зобов’язання як частину національного правопорядку. Так, у ст. 9 Конституції України (прийнятої 1996 р.) встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана парламентом, є частиною національного законодавства. Це відчиняє двері для

імплементції міжнародно-правових норм, зокрема у сфері миру і прав людини, у внутрішню правову систему. Ст. 18 Конституції України *закріпила* принцип миролюбної зовнішньої політики, визначивши, що зовнішньополітична діяльність держави спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки “шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права”. Таким чином, Конституція України прямо відсилає до загально визнаних принципів міжнародного права, серед яких один із фундаментальних – принцип мирного вирішення спорів [11]. Фактично, подібні положення конституцій свідчать про еволюцію розуміння суверенітету: суверенітет держави вже не абсолютизований, а розглядається в контексті міжнародної правосуб’єктності держави та її участі в підтриманні миру.

Отже, історичний досвід свідчить, що міжнародні гарантії миру еволюціонували від політичних декларацій і односторонніх гарантій великих держав – до інституційних механізмів колективної безпеки та договірних зобов’язань, інтегрованих у національні правові системи. На цьому шляху поняття суверенітету зазнавало змін. Держави дедалі більше усвідомлювали, що абсолютний суверенітет, який виключає будь-який зовнішній контроль, несумісний з підтриманням міцного миру в умовах взаємозалежності. Як писав відомий теоретик Г. Кельзен, побудова ефективного міжнародного правопорядку вимагає перегляду традиційного поняття суверенітету і визнання примату міжнародного права над національним ejil.org. Міжнародно-правові проекти Кельзена на кшталт «Світового союзу для підтримання миру» прямо виходили з необхідності «відмирання концепції суверенітету» задля становлення всеосяжного правового миру [12, с. 3]. Хоча настільки радикальні ідеї не реалізовані, загальний тренд ХХ ст. – початку ХХІ ст. полягає в тому, що міжнародні зобов’язання щодо миру поступово входять у конституційні параметри діяльності держав.

Поняття міжнародних гарантій миру. У правовій науці міжнародно-правові гарантії визначаються як особливі юридичні засоби, за допомогою яких суб’єкти міжнародного права (передусім держави, але також міжнародні організації) забезпечують реалізацію принципів і норм, спрямованих на підтримання миру і безпеки. Ці гарантії закріплюються в міжнародних договорах та інших джерелах міжнародного права і покликані захищати основоположні інтереси міжнародного співтовариства, зокрема непорушність миру. Міжнародні гарантії миру тісно пов’язані з поняттями колективної безпеки та миротворчості. Колективна безпека – це системний підхід, за якого агресія проти одного учасника розглядається як загроза всім, і всі учасники спільно діють для відновлення миру. Такий принцип лежить в основі Статуту ООН (глава VII про спільні заходи проти агресора). Миротворчість же – практичний інструмент реалізації гарантій, коли міжнародна спільнота (через ООН або регіональні організації) розгортає місії для запобігання або припинення конфлікту. Юридично миротворчі операції санкціонуються резолюціями Ради Безпеки ООН, які є обов’язковими для держав-членів за ст. 25 Статуту ООН. Тим самим рішення РБ ООН виступають своєрідною квазізаконодавчою міжнародною гарантією: вони нав’язують усім державам певну модель поведінки задля відновлення миру (наприклад, режим санкцій, ембарго на постачання зброї агресору, надання мандату на використання сили проти порушника миру).

У сучасній теорії конституційного права державний **суверенітет** розглядається як багатоаспектне явище, що включає верховенство державної влади всередині країни (внутрішній аспект) та незалежність і рівноправність держави у відносинах з іншими (зовнішній аспект). Класичне визначення суверенітету як «політико-правової властивості державної влади, що виражає повноту і самостійність компетенції держави у внутрішніх і зовнішніх справах» залишається базовим у науці. Водночас конституціоналісти акцентують, що не можна абсолютизувати суверенітет держави в сучасному світі. Як зауважує український дослідник Ю. Бай-

дін, міждержавне спілкування об'єктивно веде до зближення позицій різних країн, пошуку компромісів і взаємного погодження національних інтересів, що зумовлює необхідність певних поступок з боку держав – у тому числі часткове делегування повноважень – задля забезпечення миру і прогресу [13]. Схожої думки дотримувався класик міжнародного права Л. Оппенгейм, ще на початку ХХ ст. зазначаючи, що суверенітет означає незалежність держави, але ця незалежність співіснує з міжнародним порядком, який самі ж держави створюють і якому повинні підкорятися (навіть якщо це накладає обмеження на їхні дії [14]. На думку В. Погорілко, внутрішній суверенітет – це незалежність держави від інших суб'єктів політичної системи, верховенство, повнота та самостійність державної влади щодо статусу і політики цих суб'єктів». Учений підкреслював, що державна влада всередині країни повинна бути найвищою і ніким не обмеженою, тобто саме це і становить сутність державного суверенітету [15, с. 49]. Василь Сіренко зауважував, що право народу на опір гнобленню є стрижневим, сутнісним моментом народного суверенітету як найважливішої ознаки правової держави. Учений наголошував, що суверенітет народу включає право протистояти тиранії; цей принцип лежить в основі конституціоналізму і правової держави [16].

Сучасна теорія виходить з того, що суверенітет – не абсолют. С. Краснер, аналізуючи практику держав, виокремив декілька аспектів суверенітету: *внутрішній* (ефективність влади в державі), *міжнародно-правовий* (визнання держави іншими), *вестфальський* (невтручання зовні) та *міжзалежний* суверенітет (здатність держави контролювати транскордонні рухи) [17]. У глобалізованому світі останні два аспекти зазнають особливо великих змін: повністю закритих від зовнішнього впливу держав більше не існує, і жодна країна не спроможна самостійно контролювати всі транснаціональні процеси (торгівлю, інформаційні потоки, міграцію, зміну клімату тощо). Це призвело до формування концепції «*обмеженого*» або «*відносного*» суверенітету, згідно з якою держави добровільно погоджуються на об-

меження частини своїх суверенних прав шляхом участі в міжнародних договорах та організаціях для досягнення спільних цілей, таких як мир і безпека.

Жан Боден зазначав: *суверенітет є абсолютною і постійною владою, яку римляни називають величчю*. У своїй праці «*Шість книг про республіку*» (1576) Боден уперше ввів поняття суверенітету як найвищої влади держави. За Боденом, суверенна влада не знає жодних обмежень (абсолютна) і здійснюється безперервно (постійна). Монарх, наділений такою владою, має право видавати і скасовувати закони, оголошувати війну і укласти мир, призначати посадовців, здійснювати правосуддя тощо [18].

Підкреслимо, що в конституційно-правовій науці України утвердилася теза: суверенітет України є невід'ємним, але його реалізація можлива і необхідна в умовах широкої міжнародної взаємодії. Наприклад, Ю. Шемшученко і співавтори вважають, що утвердження суверенітету України як держави відбулося разом із визнанням міжнародного права та вплетенням України у світову правову систему [19]. М. Козюбра, аналізуючи проблеми конституційної модернізації, наголошує, що сучасний конституціоналізм виходить за національні межі, формуються наднаціональні стандарти, які держава повинна враховувати, щоб ефективно здійснювати свій суверенітет (йдеться про права людини, принцип верховенства права, вимоги міжнародної безпеки тощо) [20]. Таким чином, суверенітет дедалі більше трактується не як право на ізоляцію, а як здатність держави брати участь у вирішенні спільних проблем, зберігаючи при цьому свою ідентичність і конституційний лад.

Державний суверенітет у класичному розумінні означає верховенство державної влади всередині країни та її незалежність назовні. Проте глобалізація, розвиток міжнародного права і поява наддержавних об'єднань спричинили трансформацію цього поняття. Нині в науці конституційного права говорять про «обмежений суверенітет», «поділений суверенітет» або «функціональний суверенітет». Йдеться про те, що держава, добровільно вступаючи в міжна-

родні договори чи союзи, погоджується дотримуватись спільних правил, тим самим добровільно зменшуючи простір своїх дискреційних дій. У питанні війни і миру це проявляється особливо яскраво. З одного боку, за Статутом ООН держави зобов'язані утримуватися від війни, крім випадків самооборони або санкціонованих ООН колективних акцій. Тобто держава більше не має "суверенного права на війну", яке в минулому вважалося атрибутом суверенітету. Як зазначено, Японія прямо відмовилась від права вести війну як суверенного права нації. З іншого боку, держави очікують, що порушення їхнього права на мир також тягне колективну відповідь – це і є сутність міжнародних гарантій. У конституційно-правовій сфері виклики суверенітету проявляються як дискусія про межі дії міжнародного права у внутрішньому правопорядку. Наприклад, конституційні суди деяких держав (Німеччини, Італії, Польщі) неодноразово розглядали питання, чи можуть рішення міжнародних органів (Європейського Союзу, Європейського суду з прав людини) обмежувати національний суверенітет. Такі судові рішення часто вказують: так, держава передала частину суверенних повноважень на наднаціональний рівень, але *основоположні конституційні принципи* залишаються недоторканими ("конституційна ідентичність").

Особливим теоретичним питанням є *право на мир* як потенційне конституційне право людини або народу. Вперше концепція "*права на мир*" була сформульована на міжнародному рівні в Декларації Генеральної Асамблеї ООН 1984 р. про право народів на мир, де проголошено: "*народи нашої планети мають священне право на мир*", а забезпечення цього права є *фундаментальним обов'язком кожної держави*. В українській науці також розробляється ця концепція, ідеї якої розвивали, зокрема, П.М. Рабінович, М. Ноняк, І. Іванків, Р. Губань та інші автори. Право на мир пропонується трактувати як *колективне право людства або народів*, похідне від індивідуального права на життя, що виникає в ситуаціях масового порушення прав людини під час війни [20]. Дискусії точаться навколо суб'єктів цього права (чи

належить воно кожній окремій людині, чи лише спільнотам) та його юридичної природи. Попри декларативне визнання права на мир у резолюціях ООН, воно ще не стало обов'язковою нормою договірного міжнародного права. Однак деякі держави включили аналогічні положення до своїх конституцій або законів.

Україна, будучи однією з засновниць ООН (хоча й у статусі республіки в складі СРСР) та повноправним членом після 1991 р., інтегрувала основоположні принципи мирного співіснування у свою внутрішню систему. Головним випробуванням для міжнародних гарантій стала агресія Російської Федерації проти України. Будапештський меморандум 1994 р., яким провідні держави надали Україні гарантії безпеки, на практиці виявився неспроможним захистити суверенітет: один з гарантів (Росія) сам його порушив. Інші гарантії (США, Велика Британія, Франція як підписант окремої декларації) не були юридично зобов'язані втрутитися військово. Це показало, що міжнародні політичні гарантії, які не підсилені механізмом колективної безпеки, фактично є "м'якими" гарантіями. Розчарування в Будапештському меморандумі зумовило зміну підходів України до питань безпеки. Починаючи з 2014 р., українське керівництво наполягало на отриманні *реальних, дієвих гарантій* – аж до пропозиції нового міжнародного договору про гарантії безпеки для України. У 2022 р., на тлі повномасштабного вторгнення РФ, ці ідеї оформилися в ініціативу *Київського безпекового договору*, що мала б залучити групу держав-гарантів, готових надати військову, фінансову, санкційну підтримку Україні в разі нових посягань на її територію. Паралельно Україна взяла стратегічний курс на вступ до НАТО – найпотужнішого колективного оборонного альянсу. У 2019 р. до Конституції України навіть внесли зміни, якими закріплено стратегічну мету – членство в НАТО та ЄС. Це безпрецедентний випадок *конституціоналізації зовнішньополітичного курсу*, що відображає прагнення інтегруватися в систему колективних гарантій. Вступ до НАТО, з точки зору України, вирішив би дилему безпеки, адже *ст. 5 Північноатлантично-*

го договору зобов'язує всіх союзників стати на захист одного, на кого скоєно агресію. Водночас такий крок означає і передачу частини суверенних повноважень: питання війни і миру вже вирішуватимуться не одноосібно Києвом, а колективно в Брюсселі. Для України, яка переживає агресію, пріоритетом є ефективність гарантій, тому готовність обмежити частину суверенітету (нейтралітет, самостійність у військовій політиці) заради міцного миру виглядає виправданою.

Варто зазначити, що навіть у рамках наявних міжнародних механізмів Україна намагається поєднати їх із національними конституційними процесами. Так, уряд України активно використовує міжнародно-правові інструменти мирного врегулювання: подає позови проти РФ до Міжнародного Суду ООН, Європейського суду з прав людини, арбітражів – апелюючи до міжнародного права як гарантії справедливості. Рішення цих судів (наприклад, наказ МС ООН від 16 березня 2022 р. про застосування тимчасових заходів і вимогу зупинити вторгнення) мають для України велике значення, хоча і не зупинили агресора де-факто. У внутрішньому дискурсі українська влада обґрунтовує свою позицію саме посиленнями на міжнародне право: *“Росія порушила не лише наш суверенітет, але й фундаментальні міжнародні норми”*. Це демонструє, що навіть у стані війни Україна визнає верховенство міжнародного права над правом сили – принцип, закріплений і в її Конституції (ст. 8 проголошує верховенство права, ст. 18 – міжнародні норми як орієнтири).

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що міжнародні гарантії миру – це різнорівнева система норм, інституцій та заходів, покликана запобігти війні та збройним конфліктам і забезпечити стабільність міжнародного порядку. Вони охоплюють як універсальні принципи (незастосування сили, колективна безпека, мирне вирішення спорів), так і спеціальні домовленості (гарантії нейтралітету, меморандуми про безпеку, миротворчі операції в конкретних регіонах). За характером між-

народні гарантії бувають політико-правовими (декларації, резолюції) та юридично зобов'язуючими (договори, рішення судів). Їх ефективність залежить від наявності механізмів імплементації та примусу.

Національне конституційне регулювання миру стало невід'ємною частиною конституцій багатьох держав після 1945 р. Держави на рівні Основних Законів закріпили відданість миру: або через прямі норми (відмова від війни, дозвіл обмеження суверенітету задля миру, мирний характер зовнішньої політики), або через загальні положення про пріоритет міжнародного права і права людини. Конституції демократичних держав містять запобіжники проти втягнення у війну (вимога парламентського схвалення, обмеження на перебування іноземних військ, заборона пропаганди війни тощо). Таким чином, мир розглядається як *конституційна цінність*. У деяких випадках (Італія, Японія, Україна) ця цінність піднята до рівня принципу, що впливає на весь правопорядок.

Суверенітет держави в сучасних умовах не є абсолютним, а піддається функціональному обмеженню під впливом міжнародного права. Держави добровільно погоджуються на такі обмеження, вступаючи до ООН, регіональних союзів або укладаючи мирні угоди, що містять зовнішні гарантії. Це є *викликом суверенітету*, бо традиційна теорія суверенітету вимагала повної незалежності. Нині ж загальноприйнято, що для підтримання миру певні аспекти суверенних прав (наприклад, право оголошувати війну, право необмеженого озброєння) мають бути обмежені міжнародними зобов'язаннями. Більше того, етичний імператив миру перетворює суверенітет на відповідальність: світове співтовариство очікує від кожної держави дотримання мінімальних стандартів (не вдаватися до агресії, поважати права людини). Ті держави, які грубо порушують ці стандарти, ризикують втратити частину свого фактичного суверенітету через санкції, ізоляцію чи навіть інтервенції під егідою міжнародних організацій.

Для наукового і практичного середовища актуальним залишається питання

розробки нових правових інструментів, що поєднали б міжнародні гарантії з національними механізмами. Йдеться, зокрема, про ідею міжнародного договору про гарантії безпеки України, який би був ратифікований та інтегрований у її правову систему і містив чіткі зобов'язання сторін (включно з військовою допомогою, якщо це можливо). Такий договір міг би стати моделлю і для інших держав, що опинилися в "сірих зонах" безпеки. Також перспективним є розвиток регіональних конституційних норм (наприклад, на рівні ЄС) щодо солідарної оборони і підтримання миру. На завершення слід підкреслити, що міжнародні гарантії миру та суверенітет держави не є взаємовиключними категоріями, навпаки – у сучасному правопорядку вони все більше *співзалежні*. Міжнародне право створює умови, за яких суверенні держави можуть виживати і процвітати без війни, а держави, у свою чергу наділяють міжнародне право легітимністю та ресурсами для виконання цієї функції. Оптимальне поєднання міжнародних і національних інструментів – запорука того, що мир буде забезпечено, а суверенітет – збережено. Як слушно зауважив український дослідник О. Богиніч, забезпечення права народів на мир потребує модернізації сучасних міжнародних і національних механізмів підтримки миру – і така модернізація має відбуватися в строгих рамках верховенства права, що є спільною цінністю і для суверенітету, і для миру.

Література

1. Pact of Paris (Kellogg–Briand Pact). – Signed at Paris, 27 August 1928 // *League of Nations Treaty Series*. – 1929. – Vol. 94. – P. 57–64. – № 2137.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй : міжнародний договір від 26 черв. 1945 р. – Сан-Франциско. – Ратифік. Українською РСР 22 серп. 1945 р. // *United Nations Treaty Series*. – 1945. – Vol. 1. – P. XVI, 9–110.
3. Pobjie E. The Meaning of Prohibited "Use of Force" in Article 2 (4) of the UN Charter // *Lieber Institute – Articles of War* [веб-стаття]. – 1 берез. 2024. – Режим доступу: <https://lieber.westpoint.edu/meaning-prohibited-use-force-article-24-un-charter/>
4. Конституція Японії : міжнародний договір, опублікований 3 листоп. 1946 р., чинна з 3 трав. 1947 р. // *Конституція Японії* [веб-ресурс]. – Режим доступу: The Constitution of Japan.
5. Конституція Італійської Республіки : ухвалена 22 груд. 1947 р., промудьгована 27 груд. 1947 р., чинна з 1 січ. 1948 р. // *National Legislative Bodies / National Authorities* [веб-ресурс]. – Режим доступу: Constitution of the Italian Republic | Refworld.
6. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік : Конституція; Органи влади СРСР від 07.10.1977 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: Конституція (Основний Закон) Союзу Рад... | від 07.10.1977.
7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : ухвалена 20 квіт. 1978 р. // Верховна Рада України [веб-ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09&ed=19780420>
8. Декларація про державний суверенітет України : декларація; Верховна Рада УРСР від 16.07.1990 № 55-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України [веб-ресурс]. – Режим доступу: Декларація про державний суве... | від 16.07.1990 № 55-XII.
9. Меморандум про гарантії безпеки в зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї : міждерж. договір; Угорщина, 5 груд. 1994 р. // *UN Treaty Series*, Vol. 3007, Publication Number I-52241 [онлайн-ресурс]. – Режим доступу: UNTC.
10. Кравцова З. С. Конституційно-правові гарантії державного суверенітету України // *Актуальні проблеми публічного права*. – 2023. – № 1. – С. 139–145. – УДК 342.3(477). – DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.16>
11. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
12. Kelsen H. *Peace Through Law*. – Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1944. – 124 p. (P. 3–5).

13. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і суверенні права: проблеми співвідношення // *Правова держава*. – 2010. – Вип. 18. – С. 186–193. – Режим доступу: dspace.nlu.edu.ua

14. Oppenheim L. *International Law: A Treatise*. – Vol. I: Peace. – 2nd ed. – London: Longmans, Green and Co., 1912. – 574 p. (P. 110–112)

15. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. *Конституційне право України: підручник*. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНТ; Ліра-К, 2011. – 532 с. (С. 48–49).

16. Сіренко В. Ф. *Держава: демократична, правова, соціальна (нариси, дискусійні питання)*. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – 340 с. (С. 123–126).

17. Krasner S. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. – Princeton: Princeton University Press, 1999. – 264 p. (P. 20–25).

18. Bodin J. *Six livres de la République*, 1576 (укр. пер. в: *Історія вчень про право і державу: Хрестоматія*. – Харків: Право, 2005. – С. 139–141).

19. Шемшученко Ю. С. (ред.) *Правове забезпечення державного суверенітету України: монографія*. – Київ: Юридична думка, 2011. – 368 с. (С. 45–50).

20. Козюбра М. І. (ред.) *Конституційне право України: підручник*. – Київ: ВАІТЕ, 2016. – 728 с. (С. 70–72).

21. Богініч О. Л. Право на мир у парадигмі колективного та індивідуального суб'єктів: дуалізм підходів // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2022. – Вип. 94. – С. 81–87. – ORCID: 0000-0001-5230-9366.

Lotyuk O. S.

E-mail: oslha.lotyuk@knu.ua

INTERNATIONAL GUARANTEES IN THE NATIONAL CONSTITUTIONAL REGULATION OF PEACE: CHALLENGES TO SOVEREIGNTY

The article examines international guarantees of peace as an element of constitutional regulation and their correlation with the principle of state sovereignty. The author analyzes the historical and legal development of the concept of peace in the 20th–21st centuries, starting from post-war international treaties and up to modern approaches in the European Union and Ukraine. The theoretical foundations of the relationship between international and national law are considered, particularly the issue of the primacy of international obligations in the field of peace and security over the constitutional norms of states. Based on the research of Ukrainian and foreign constitutional scholars, the study demonstrates that international guarantees of peace are a prerequisite for sustainable development, yet their implementation often challenges national sovereignty. The article suggests ways to improve the mechanisms of integrating international obligations into Ukraine's domestic legal system, taking into account comparative international experience.

Keywords: international guarantees of peace, constitutional law, state sovereignty, international law, post-conflict regulation, rule of law, constitutionalism.